

УДК 330.31:631.11:332.33

Клокар О.О., к.е.н., доцент ©*Білоцерківський національний аграрний університет***ОЦІНКА ТА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВІДТВОРЕННЯ
ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ**

Проведено аналіз ефективності відтворення земельних ресурсів аграрного сектора економіки. Акцентовано увагу на визначенні основних абсолютних і відносних показників використання земель сільськогосподарського призначення та формуванні на їх основі конкурентоспроможного земельного ринку, що забезпечить підвищення ефективності відтворення земельних та всіх інших ресурсів аграрного сектора економіки в цілому.

Ключові слова: аграрний сектор економіки, земельні ресурси, родючість ґрунту, землевласник, найманий працівник.

Постановка проблеми. Стабільний соціально-економічний розвиток України, здійснення ефективних реформ у всіх сферах суспільної діяльності та поліпшення добробуту громадян, насамперед, залежить від потужності ресурсного потенціалу, особливо аграрного сектора економіки. Проте відсутність ефективних заходів щодо відтворення, насамперед, його земельних ресурсів на макро та мікро рівнях негативно вплинуло на розвиток агросфери та держави в цілому. Так, за останніх 18 років кількість збиткових сільськогосподарських підприємств досягла та перевищила 30% від їх загальної кількості, а окремі виробничі підгалузі (тваринництво) були взагалі нерентабельними [10, с.52, 54]. Тому на сучасному етапі розвитку аграрного сектора економіки України актуальним питанням є поліпшення відтворення земельних ресурсів усіх господарюючих суб'єктів.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженням проблеми ефективного використання та відтворення земельних ресурсів займалися такі науковці , як: О. Бондаренко, В. Трегобчук, П. Руснак, В. Жабка, М. Рудий, А. Чалий, Т.Мальцев, Ю. Махортов, Ф.Моргун, І. Новаківська та інші [1-3; 5-9]. Вчені сформуваали основні засади щодо дослідження земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств. Проте проблема якості відтворення земельних ресурсів у контексті трансформації соціально-економічних відносин в аграрному секторі економіки розроблена ними недостатньо.

Мета статті. Зважаючи на важливість вищенаведених питань, головною метою даного етапу дослідження стала характеристика ефективності відтворення земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств. Для досягнення цієї мети слід було вирішити наступні завдання:

- сформувати та проаналізувати основні складові відтворення земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств;

- оцінити їх вплив на ефективність відтворення земельних ресурсів;
- визначити заходи щодо підвищення ефективності відтворення земельних ресурсів аграрного сектора економіки.

З метою вирішення всіх вищенаведених завдань нами були використані такі методи дослідження: діалектичний, абстрактно-логічний, системно-структурний тощо.

У зв'язку з відсутністю необхідної статистичної інформації щодо всіх аспектів соціально-економічних відносин між суб'єктами агросфери, для характеристики основних складових відтворення земельних ресурсів аграрного сектора економіки нами в 2010 р. було проведено соціологічне обстеження 515 працівників сільськогосподарських підприємств Київської області (Білоцерківський, Володарський, Кагарлицький, Фастівський райони тощо) за допомогою розробленої анкети. Для досягнення репрезентативності вибірки були визначені три групи респондентів: працівники адміністративних підрозділів – 23% (керівники та їх заступники), спеціалісти, у тому числі головні – 35 (інженери, зоотехніки, бухгалтери та ін.), робітники – 42 (комбайнери, трактористи тощо).

Виклад основного матеріалу. У результаті дослідження встановлено, що для комплексної характеристики складових земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств необхідно визначити основні абсолютні (динаміка та структура посівних площ тощо) і відносні (рівень освоєння сільськогосподарських угідь; рівень розораності сільськогосподарських угідь; рівень вмісту гумусу в ґрунті та ін.) показники. На нашу думку, якість більшості з вищенаведених показників істотно залежить від категорії землевласників і землекористувачів площ сільськогосподарських угідь. Так, за період 1990-2009 рр. в Україні суттєво змінилася структура землевласників і землекористувачів. Істотно зменшилася частка сільськогосподарських підприємств (державних і не державних), що володіють земельними ділянками (майже в дев'ять разів), тим часом, як кількість громадян – землевласників значно збільшилася (більше ніж в два рази майже за кожним показником). Подібна тенденція спостерігається й на Київщині [10, с.72]. На наш погляд, дана ситуація пов'язана з проведеною аграрною реформою (розпаюванням землі та майна сільськогосподарських підприємств) після здобуття Україною незалежності.

Проте незважаючи на те, що понад 95% досліджуваних сільськогосподарських підприємств Київщини розпайовані, більшість аграріїв не задоволені наслідками цього процесу. На нашу думку, основна мета розпаювання землі та майна підприємств аграрного сектора економіки полягала в покращенні їх економічного стану та поліпшенні якості трудового життя працюючих селян. Проте на сучасному етапі розвитку цієї галузі дана мета не реалізована. Так, адаптувавши досвід науковців Національного наукового центру "Інститут аграрної економіки" УААН нами була доопрацьована анкета [9, с.40]. Це пов'язано, насамперед, з включенням питань щодо визначення бажаних, на думку селян, варіантів використання паїв, після проведення розпаювання землі та майна, що відображено результатами соціологічних обстежень (табл.1).

Таблиця 1.

Бажані варіанти використання земельних паїв селянами реформованих сільськогосподарських підприємств Київської області, 2010 р., % до загального числа відповідей*

Варіанти відповідей	Білоцерківський район	Володарський район	Кагарлицький район	У середньому в умовах	
				існуючих	сприятливих
Залишити в господарстві та отримувати дивіденди	26	20	16	21	50
Передати в оренду більш ефективному розпоряднику	28	36	39	34	10
Вийти з господарства з паями та об'єднатися з іншими пайовиками для господарювання	16	19	21	19	8
Стати фермером	7	3	2	4	16
Продати землю	22	24	25	24	11
Інше використання	2	2	3	2	1

*Складено за матеріалами проведених досліджень дисертанта у 2010 р. в Білоцерківському, Володарському та Кагарлицькому районах Київської області.

Із наведеної таблиці слідує, що між уподобаннями селян, земля яких використовується в розпайованих сільськогосподарських підприємствах Білоцерківського району Київської області, склався майже повний паритет. Так, одна частина з них бажає залишити землю в господарстві та отримувати дивіденди (26% опитаних пайовиків), а інша частина надає перевагу пошуку більш ефективного розпорядника паю (28% опитаних пайовиків). Це пов'язано з різними розмірами земельних паїв селян, рівнем економічного розвитку кожного підприємства, механізмом нарахування та виплати дивідендів тощо. Також незначна частина власників землі бажає вийти з господарства та об'єднатися з іншими пайовиками для ефективного господарювання (в середньому 16% опитаних селян).

Крім цього, в більшості селян відсутнє бажання стати фермером (в середньому 7% опитаних пайовиків). На нашу думку, це пов'язано з відсутністю дієвих і прозорих механізмів регулювання соціально-економічних

відносин для здійснення цього виду діяльності. Разом з тим у сприятливих і стабільних умовах розвитку всіх сфер суспільної діяльності держави значна кількість селян надала б перевагу фермерству (в середньому 16% опитаних пайовиків).

Проте на сучасному етапі розвитку аграрного сектора економіки Київщини в цілому понад 30% селян бажає продати власний пай як тільки відповідний механізм реалізації землі сільськогосподарського призначення буде затверджений на законодавчому рівні. Це пов'язано, насамперед, з відсутністю в людей перспективи отримання належних матеріальних благ (значного розміру дивідендів) від використання земельного паю будь-яким розпорядником. Також низький рівень фінансового та матеріально-технічного забезпечення селян нівелює їх здатність обробляти власну землю самостійно та отримувати прибуток. Так, більшість пайовиків господарств Володарського та Кагарлицького районів Київської області бажають змінити розпорядника землі (відповідно 36 і 39% опитаних селян). Так, залишити землю в господарстві та отримувати дивіденди бажають відповідно 20 та 16% опитаних пайовиків.

На наш погляд, нинішні умови використання та відтворення земельних ресурсів в аграрному секторі економіки Київщини та України в цілому є не ефективними. Дана тенденція підтверджується також іншими статистичними показниками. Так, динаміка структури посівних площ основних сільськогосподарських культур в Україні та Київській області за період 1990-2009 рр. істотно змінилася, а саме майже: в тричі зменшилася кількість кормових культур; в двічі збільшилася кількість технічних культур. Також внесення мінеральних та органічних добрив під сільськогосподарські культури в аграрних підприємствах скоротилося більше ніж втричі [4, с.125, 142;11, с.76, 101].

Висновки з даного дослідження. Отже, у результаті аналізу ефективності використання земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств нами встановлено, що комплексна характеристика їх складових базується на визначенні основних абсолютних (динаміка та структура посівних площ тощо) і відносних (рівень освоєння сільськогосподарських угідь; рівень розораності сільськогосподарських угідь; рівень вмісту гумусу в ґрунті та ін.) показниках. Так, якість відтворення земельних ресурсів є низькою. Це підтверджується оцінкою в динаміці всіх вищенаведених показників на загальнодержавному та регіональному рівнях, а також монографічними обстеженнями окремих підприємств аграрного сектора економіки.

Для підвищення ефективності відтворення земельних ресурсів аграрного сектора економіки, на нашу думку, необхідно, передусім, розробити та реалізувати основні концептуальні засади в даному напрямі. Вони повинні включати в себе такі позиції:

- формування земельного кадастру;
- створення конкурентоспроможного земельного ринку;
- спрямування визначеної частини прибутку господарюючих суб'єктів аграрного сектора економіки на відтворення земельних ресурсів

- створення умов для належного використання виробничих, людських і природних ресурсів;
- залучення вітчизняних і зарубіжних інвестицій в аграрний сектор економіки;
- розробка на державному, регіональному та місцевому рівнях державних програм підтримки та розвитку сільських територій тощо.

Вважаємо, що реалізація всіх описаних вище заходів сприятиме суттєвому підвищенню ефективності відтворення земельних ресурсів і ресурсного потенціалу аграрного сектора економіки в цілому.

Література

1. Бондаренко О. А. Організаційно-економічний механізм відтворення основних засобів в АПК: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.07.02 – “Економіка сільського господарства і АПК” / О.А. Бондаренко. – Д., 2002. – 20 с.
2. Відтворення та ефективне використання ресурсного потенціалу АПК (теоретичні і практичні аспекти) / [відповід. ред. акад. УААН, В.М. Трегобчук]. – К.: ІЕ НАН України, 2003. – 259 с.
3. Економіка сільського господарства / [П.П. Руснак, В.В. Жабка, М.М. Рудий, А.А. Чалий; за ред. П.П. Руснака]. – К.: Урожай, 1998. – 320 с.
4. Київська область: Статистичний щорічник. – К.: Головне управління статистики у Київській області, 2009. – 544 с.
5. Мальцев Т.С. Система безотвального земледелия / Мальцев Т.С. – М.: Агропромиздат, 1988. – 136 с.
6. Махортов Ю.О. Нормативи економіки ґрунтозахисного землеробства та еколого-економічна оцінка протиерозійних заходів / Ю.О. Махортов, В.Л. Дмитренко // Економіка АПК. – 2003. – № 4. – С.10 – 13.
7. Моргун Ф.Т. Обработка почвы и урожай / Моргун Ф.Т. [2-е изд., доп. и перераб.]. – М.: Колос, 1981. – 374 с.
8. Новаківська І.О. Оренда землі і питання соціального захисту селян / І.О. Новаківська // Землевпорядкування. – 2002. – № 1. – С. 53 – 57.
9. Про стан соціального розвитку села (доповідна записка). – К.: ІАЕ УААН., 1998. – 47 с.
10. Сільське господарство України: Статистичний збірник. – К.: Державний комітет статистики України, 2010. – 376 с.
11. Україна у цифрах: Статистичний збірник. – К.: Державний комітет Статистики України, 2010. – 258 с.

Summary

Klokar O.O.

Byla Tserkva National Agrarian University

APPRAISAL AND IMPROVEMENT EFFICIENCY OF REPRODUCTION OF LAND RESOURCES IN AGRARIAN SECTOR OF ECONOMICS

In the article the main features of effectiveness of reproduction of land resources in agrarian sector of economics are considered.

Стаття надійшла до редакції 31.03.2011 р.